

Breve fra Amerika – thyboer i midtvesten

af Gitte Nystrup Jørgensen

Det er ikke værre at rejse til Amerika end at rejse til Lolland – bare lidt længere, skriver en ung thybo hjem til sin kæreste for hundrede år siden. Fra slutningen af 1800-tallet skete en massiv udvandring fra hele Europa til Amerika, og mange unge valgte at søge lykken på tværs af Atlanten. Her skal vi høre om livet som skandinavisk amerikaner og om de breve, udvandrerne sendte hjem til familien i Thy.

Den typiske amerikaner med skandinaviske rødder bor i midtvesten, hedder Jensen, Johansson eller Nielsen, er høj, robust og gerne lyshåret og kender til landbrug. 1800-tallets skandinaviske indvandrere kendetegnes ifølge et amerikansk online-leksikon ved deres ensartede sprog, respekt for uddannelse og ikke mindst tradition for demokrati. Deres religion er overvejende luthersk, de er bevidste om miljøet og ernærer sig ofte ved familielandbrug.

Disse kendetegn stemmer fint overens med den opfattelse, vi danskere har af os selv, og vi ved, at skandinaviske immigranter i en periode netop ofte var landmandssønner og at de mange steder videreførte den grundtvig-koldske skoletradition og bragte lutherske præster med sig. Vi kender dem fra midtvestens nybyggerfamfund, som de er portrætteret i *Det lille hus på prærien*, hvor de fremstår som hårdtarbejdende og reelle.

NYBYGGERÅNDEN

Egentlig kan skandinavernes tilstedeværelse spores tusind år tilbage i Nordamerikas historie. Vi ved fra arkæologiske fund i bl.a. Newfoundland, at vikingerne besøgte den nordamerikanske østkyst gentagne gange fra omkring år 1000, i den periode, hvor de koloniserede Grønland. I det 17. århundrede var skandinaver til stede som nogle af de første nybyggere, hvor svenskere og finner i 1638 grundlagde et område kaldet »New Sweden« i det nuværende Delaware på USAs østkyst. De var gode til at tilpasse sig livet i vildmarken og skoven, især

Lake Norden, South Dakota – også en populær destination for thyboer.

for di de tog ved lære af de indfødte, der lærte dem at udnytte naturens ressourcer. De gik med pelskue, byggede bjælkehytter, afsved områder til opdyrkning og tog på lange jagtexpeditioner.

Svenskerne og finnerne nød relativt stor succes som nybyggere og blev forbilleder for pilgrimme fra Holland, Tyskland og det nuværende Storbritannien. Faktisk tildeles indbyggerne i New Sweden en del af æren for den ånd, der på engelsk kaldes »the frontier spirit«, nemlig den ånd, der drev nybyggerne frem og fik dem til at søge mod vest, tværs over prærien og den amerikanske vildmark uden andet end viljen til at gøre landet til deres.

MIDTVESTEN GRUNDLÆGGES

Fra omkring 1830 blev den skandinaviske indvandring mere forskelligartet. Kvækere og mormoner rejste mod Utah, og især nordmænd og svenskere

Damperen Frederik VIII sejlede 1914-35 i fast rutefart på Skandinavien-Amerika Linien og bragte tusindvis af udvandrere til det forjættede land.

bosatte sig i det lidt koldere midtvesten i Wisconsin og Illinois, hvor de havde nemt ved at tilpasse sig klimaet. I 1860, lige inden borgerkrigen brød ud, var der over 70.000 skandinaviske immigranter i USA. De var naturligvis efterhånden en blanded gruppe, men med en overvægt af landbrugsfamilier, og skandinaverne markerede sig med deres skoler og deres aktive deltagelse i demokratiet.

De skandinaviske landmænd effektiviserede også landbruget med f.eks. andelsmejerierne, der var endnu et billede på den nordiske demokratiske samfundsstruktur. Der oprettedes mange egentlige kolonier, f.eks. Lake Norden ved Arlington i South Dakota, der blev startet som en massiv indvandring af thyboer i 1890.

»WELL, MIN FAR HAN REJSTE FRA DANMARK...«

Ikke langt fra Lake Norden ligger Lake Thisted. I 1873 blev området, der kaldtes Badger Township, udmålt, og den første, der tog land her, var en ung

thybo ved navn Lars Christensen. I foråret 1877 hentede han sine to brødre Mathias og Peter, og de slog sig ned ved en sø, som de navngav Lake Thisted.

I South Dakota boede også en anden ung thybo ved navn Maren Kirstine Nielsen, hvis søn Holger, født 1901, har fortalt familiens historie, der er meget typisk for danske udvandrere: *»Well, min far han rejste fra Danmark, sådan han trængte itte gå til kongens tjeneste, og han havde en bror her i Amerika, så rejste han fra Danmark. Og så arbejdede han i »dairyng factory« i Chicago for to år, og så kom han Arlington, Syd Dakota, som var Nordland dengang, og han »homesteadede« her. Og så to år efter sendte han penge til Danmark for min mor.«*

Forholdene i hjemlandene gennemgik store forandringer i 1800-tallet, og stadig flere immigranter kom til USA. Der var fortsat mange landmænd og desuden husmænd, daglejere og arbejdere. Industrien trak arbejdere til storbyerne, og det samme var tilfældet for en ny gruppe af immigranter, der strakte sig fra sømænd over håndværkere til kunstnere. Der var desuden mange unge mænd, der foretrak at søge lykken i Amerika frem for at blive indkaldt til to års soldatertjeneste til ringe eller ingen løn.

UDVANDRERHISTORIE

I mange år beskæftigede man sig primært med udvandrers historie i form af statistikker. Emigranterne selv blev nærmest betragtet som en slags bifigurer i danmarkshistorien, indtil Kristian Hvidt med sin doktorafhandling *Flugten til Amerika* introducerede flere aspekter af udvandringen i forskningen. Samtidig var amerikanske forskere begyndt at bruge personlige beretninger som Maren Kirstine og Holger Nielsens som dokumentation for Amerikas historie, og dermed fik udvandrers historien et nyt aspekt: den blev også til *indvandrers* historie.

En af de mest åbenlyse kilder til personlige historier er de mange breve, der blev sendt tværs over Atlanten. Brevene opfattes ikke længere blot som et interessant indblik i nogle danske familiers

personlige historie; de kan også bruges som historiske kilder, der supplerer det teoretiske og statistiske materiale.

PUSH OG PULL

Anne Lisbeth Olsen og Niels Peter Stilling har beskæftiget sig indgående med udvandrerbrevne, som de bruger til at belyse de individuelle grunde til masseudvandringen. Beslutningen om at emigrere var i høj grad præget af de såkaldte »pull«-faktorer, der trækker folk til det nye land – modsat »push«-faktorer, der skubber folk ud af hjemlandet.

Brevene fra Amerika var måske i virkeligheden den vigtigste pull-faktor. Hvidt ser brevene som en naiv form for propaganda i forhold til den professionelle, kommercielle propaganda i form af reklamer m.v., men konkluderer, at begge former har en berettigelse i forhold til vores forståelse for udvandringens drivkræfter. Brevene var naive i deres gengivelse af livet i Amerika, og de var skrevet af folk, der ikke havde tradition for det skrevne ord, men nu følte et savn og et behov for at holde kontakten med familien hjemme i Danmark.

Olsen og Stilling understreger, at man skal være forsigtig med at beskæftige sig med begrebet »den typiske udvandrer«, når man bruger brevene som kilder. Den tyske historiker Gert Raeithel karakteriserer den typiske udvandrer som en rastløs, rodløs og vandringslysten sjæl, og Olsen og Stilling anerkender en rastløshed og svag hjemstavnsbinding som karakteristisk for flere af de brevskrivere, de har beskæftiget sig med, men fastslår, at udvandringen er et individuelt psykologisk fænomen. De foreslår derfor i stedet, at man inddeler brevene i tre kategorier efter indhold: propagandabrevet, pengebrevet og kontaktbrevet.

»AMERIKA ER ET DEJLIGT LAND«

Propagandabreve er breve, der fortæller positivt eller negativt om livet i Amerika. Den positive propaganda har til formål enten at prale af det eventyr og den rigdom, man oplever, eller at forsøge at lokke familie og venner til at følge brevskrivere over Atlanten. Brevene kan være udtryk for et

personligt savn eller behov for at retfærdiggøre beslutningen om at udvandre, eller et egentligt ønske om at dele det nye lands rigdomme med ens kære. I Historisk Årbog 1992 kan man således læse om Olga Habersat, der som 18-årig emigrerede til USA. Forinden var flere af hendes søskende rejst derover, og de kommunikerede flittigt på tværs af Atlanten. Hun fortæller om sine søskende, at *»min ældste søster Julia tog hjemmefra til Amerika for at bo hos min tante og onkel. Efter at hun var blevet gift, skrev hun til Emma, at hun skulle komme og bo hos hende.«*

I Sydthy Årbog 2007, 2008 og 2009 kan man følge Lars Andersen Svaneborg (Swaneburg), der i årene 1910-1919 skrev breve fra Colorado hjem til sin Petrea i Hassing, og propagandaen er nem at spore. Lars viser tydeligt sin længsel efter Petrea og lægger ikke skjul på, at han ønsker hun skal følge ham: *»Kære Petrea. Ja, jeg havde ret. Amerika er et dejligt land, meget bedre end jeg troede. Jeg ville ønske, du kunne få lyst til at rejse herover.«*

Den negative propaganda har det modsatte formål. Her har brevskrivere måske oplevet nederlag og ønsker at vise et sandfærdigt billede i kontrast til den kommercielle propaganda i hjemlandet. Måske ønsker han endda at sikre sig, at familie og venner ikke begår den samme fejl som ham ved at emigrere. Man kan også finde »omvendt« negativ propaganda, for eksempel når Lars Svaneborg til Petrea reflekterer over tilværelsen i Danmark: *»Er det ikke hårdt at slide i kludene fra morgen til aften for en krone, en lang dag for en lille krone. Vil det ikke tage mange lange mørke år, før du få lidt af din egen. Er det ikke skrækkeligt at se alle de fattige folk, der er i Danmark, og mange af dem har gjort det bedste for at komme frem, men de har haft uheld, og de har ikke kunnet tjene nok, når de har arbejdet. Der er for meget at drikke, har du ikke set nok af det, for det har jeg.«*

»ER DU SÅ FORNØJET MED DET LILLE MOR?«

Pengebrevne udgør en ikke ubetydelig del af korrespondancen på tværs af Atlanten. Oftest drejede det sig om emigranter, der sendte penge hjem til

Lars og Petrea Svaneborg med deres køer.

familien i Danmark, fuldstændig som vi kender det fra gæstearbejdere i dag. Pengebrevet har i virkeligheden fungeret endnu bedre end propagandaen, for de har givet et indtryk af, at der var – relativ – velstand at opnå i det nye land.

Helen Marie fra Arlington, South Dakota sender i 1925 penge hjem til sin mor i Skyum; men pengene er ikke nemme at undvære, og man kan i Helen Maries ord spore en forventning om at udvandrere sendte penge hjem: »Kæreste Moder. Her kommer vi 2100 Kr. Du synes måske også at det er på høje tid, men vi har ikke haft så mange Penge (...) Hver af drengene gav 60 dollars og Albert 3 hundrede og 11 dollars, det lavede så i alt 2100 kroner, er du så fornøjet med det lille Mor?«

»SÅ SNART DU FÅR LYST TIL AMERIKA...«

Ofte sendte man ikke blot penge, men også forudbetalte billetter, de såkaldte »prepaid tickets«, så f.eks. yngre søskende kunne rejse over og ligeledes søge lykken. Således fortæller Olga Habersat,

at hun var fast besluttet på at rejse efter sine ældre søskende til USA, og at hun i al hemmelighed havde skrevet og bedt sin søster låne hende penge til billetten: »Jeg husker dagen, hvor brevet kom med pengene i, og hvor glad jeg var.«

Lars Svaneborg står også på spring til at sende Petrea en billet, hvis blot hun vil af sted: »Jeg vil ikke håbe for dig, at du skulle se sådanne (fattige) dage, men hvis du vil og jeg kan hjælpe, så skal du lade mig det vide, så snart du får lyst til Amerika, så kan jeg sende dig penge.«

Det var dog ikke alle udvandrere, der klarede sig lige godt i Amerika. Der var jord at få til alle, der ville opdyrke den, men den vilde prærie var ikke altid lige villig til at underkaste sig ploven, og ofte måtte man skrive hjem efter penge, så man kunne købe materialer og klare sig til jorden begyndte at give afkast. Andre forsøgte sig som fabriksarbejdere, men røg i storbyens faldgruber og måtte tigge om penge til at betale spillegæld eller for at dække over et stort forbrug af alkohol.

»NU MÅ DU ENDELIG HILSE DEM ALLE FRA MIG«

Modsat propaganda- og pengebrevet, der primært hører til i integrationens tidligste faser, finder vi *kontaktbrevet* i de senere faser, hvor brevskriveren har etableret sig i Amerika og ikke forventer nogensinde at vende tilbage til Danmark, ej heller at modtageren rejser til Amerika. Kontaktbrevet har ikke nogen bagtanker og handler i al sin enkelthed om at bevare kontakten med familie og venner hjemme i Danmark. Dermed hjælper brevene også til at bibeholde identiteten som dansk-amerikaner.

Maren Kirstine Niensens kontakt med hjemegnen er i de første år er præget af en tydelig hjemlængsel, hvilket kommer til udtryk i dette brev hjem til familien: *»Jeg har skreven til eder alle, både moder og brødre og søster, og ingen breve modtaget, men nu må du endelig hilse dem alle fra mig.«* Tre år senere, i 1887, skriver hun mere om hverdagen og landbruget og har ikke haft tid til at længes så meget hjem: *»Det er moske Synd, at jeg ikke har skreven så længe, men grunden dertil kan jeg ikke sige, vi har havt en fremmed til at arbejde, og så er der jo altid mere at bestille (...) og så har vi fået en ny høstmaskine og en ny somaskine og en ny vogen.«*

Da Lars Svaneborg endelig i 1919 får hentet sin Petrea – nu hans hustru – med til Amerika, skifter hans skrivelser karakter fra propagandabreve til kontaktbreve. For eksempel skriver de i 1921 hjem til Hassing om løst og fast: *»Kære alle sammen. Alt ved det gamle. Anne kryber rundt på gulvet og laver kunster. Petrea friserer sig. Det er tort, og vi har varme endnu, bare lidt koldt endnu om nætterne. Vi har lige fået tre røde kalve og skal have seks mere i winter. Venligst Petrea og Lars.«*

»I SER GODT UD ALLE SAMMEN«

Andrew Anders Olsen fra Snedsted sogn, der har bosat sig i Hudson, Wisconsin, skriver hjem til sin søster og svoger i Thy om hvordan det går med landbruget og med de efterhånden store børn, som søsteren aldrig har mødt: *»Det portræt, som medfølger dette brev, er min ældste søn, han er snart 22 år, han er i købmands forretning (...) han gik i skole fra han var fem år til han var 18 (...) så var han skolelærer et år, men han likte ikke det, han syntes det var for kjedsommelig, han blev gift sidste winter, med en norsk pige.«*

Kontakten holdes ved lige gennem årene; for eksempel kan man i et brev fra 1914 læse, at Andrew

Familien Svaneborgs farm i Limon, Colorado i 1920'erne. Det flade, forblæste landskab er ikke så forskelligt fra Thy – bare større, ligesom alt andet i Amerika.

Limon, Colorado i dag.

har modtaget billeder af søsteren og dennes familie, der pænt er blevet sat i ramme i hjemmet i South Dakota: *»I ser godt ud alle sammen, men jeg kjendte ingen af Eder. Du vil jo synes, kjære søster, at jeg burde kjende dig, du må betænke, at det er 32 år siden jeg så dig, du var 21 år og nu er du 53.«*

Andrew lader til at sætte pris på kontakten til søsteren hjemme i Thy, og de formår at holde den ved lige. I 1924 kan man læse, at Andrew stadig tænker på sit hjemland: *»Jeg skulle nok have lyst til at rejse en tur til Danmark, men har ikke tid, det ville jo være morsomt at se mine søskende samt de steder, hvor jeg levede som barn, det er nu over 42 år siden jeg kom her, der er sket megen forandring her siden den tid, og vist også derhjemme. Hermed en venlig hilsen til Eder samt mine andre søskende. Hils Lars Jacobsen og spørg ham, om han husker den nat, da han og jeg bar vand ud af folkestuen i Aarup Mølle.«*

»TIDERNE HER GÅR OP OG NED«

I Thisted Dagblad kan man i 1980 læse om thyboer, der har bosat sig i Lake Norden, South Dakota, hvor professor Mogens Baumann Larsen fortæller,

at *»mit helhedsindtryk er, at de er glade for, at de gjorde det«*. Han fortæller videre, at man med de 115 tønder land, som nybyggere fik tildelt, kunne skabe sig nogle fornuftige levevilkår gennem hårdt arbejde: *»Det var reelle vilkår, selv om landets natur har budt thyboerne mange overraskelser.«*

Livet på prærien var ikke altid lige let, hvilket man også kan spore hos Andrew Anders Olsen, der i 1910 skriver om hvor dårligt det går bønderne: *»Vi havde ingen regn hele sommeren, jeg måtte sælge 3 køer for en lille Pris, så i stedet for 8 har jeg nu bare 5, og endda må jeg købe en del fodder, og det er dyrt, da det bliver sendt flere hundrede mil med jernbane. Jeg måtte bore en brønd sidste sommer, da jeg ingen vand havde (...).«*

Bedre går det tilsyneladende Andrew i 1913, hvor han skriver: *»Vi har 2 heste, 12 kreaturer og 4 svin, og der er god pris på alle landmandsprodukter nu, alting går op i pris, især kød, for nogle år siden var kød bare fra 6-10 cents pundet, nu koster det fra 15-25 cents.«* Alt i alt virker Andrew tilfreds med tilværelsen i Amerika, uden at han prøver at forherlige den til familien hjemme i Thy; som han skriver i 1924: *»Tiderne her går op og ned, vi har nu haft*

gode tider i mange år, det har været knap med arbejdsfolk og daglønnen har været høi, men det er ei godt at vide hvor længe det varer.» Han konkluderer trods alt, at »jeg har gjort det bedre her end jeg kunne have gjort i Danmark«.

Det samme er Lars Svaneborg overbevist om: *»Det har gået temmelig godt indtil nu, og hvis Gud vil, skal alt nok gå godt herefter.«*

»JEG SPISER MIG SÅ TYK OG FED...«

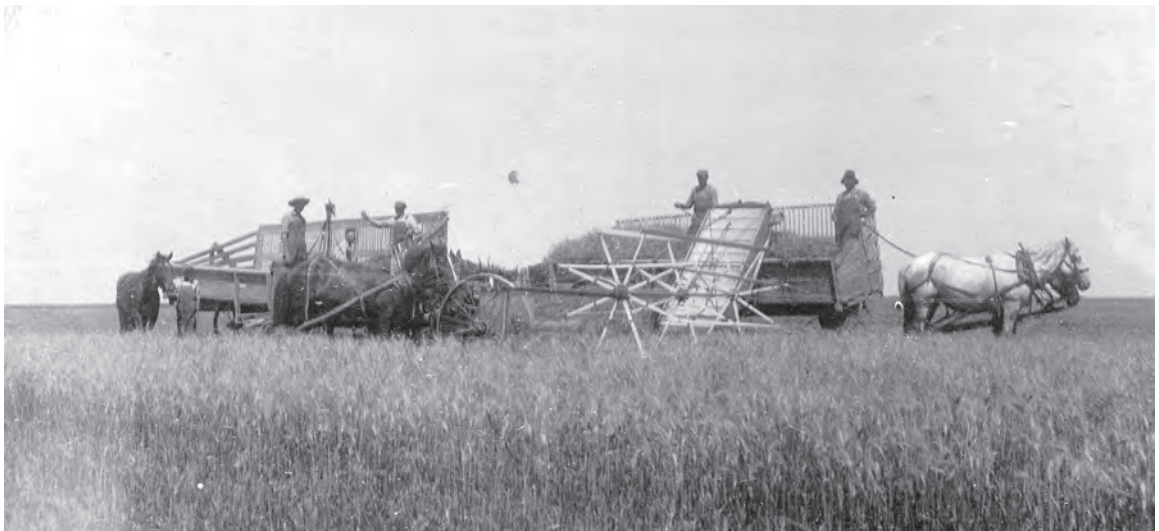
Livet i Amerika kunne under alle omstændigheder imponere en gæst fra Thy, som vi kan se det, da mor Karen besøger Helen Marie og sine andre børn i Amerika. Hun skriver hjem til sine børn i Thy og fortæller, at rejsen er gået godt, og at der om bord var *»4 hornblæsere, 2 violinspillere, 1 slår på tromme, I kan tro det er noget vi kan høre. 6 spiser vi til aften, en varm ret og bœf og flere slags fisk, stegt og syltet (...) en dejlig ost de holder, så får vi the, vi får også mange slags syltetøj, der er så meget og det er så godt, og jeg spiser mig så tyk og fed, at I vist ikke kan kende mig, når jeg kommer hjem«.*

Hun fortæller videre om hvor dejligt det er at besøge familie og bekendte i Amerika, og at det er skik og brug at invitere til middagsselskaber.

Majs var en vigtig afgrøde i Midtvesten – også for familien Svaneborg. Her kunne børnene hjælpe til.

Brevene blandes dog med vemod hen mod slutningen af rejsen: *»Den 3. september går skibet, den sidste august får I tænke lidt på mig ved den tid I skal spise aftensmad, da er kl. 10 her, da skal jeg sige farvel til alle mine elskede børn, og jeg kan jo ikke tænke at se dem mere, og det kan vi jo ikke nogen tid, for der kan ske meget på en Dag.«*

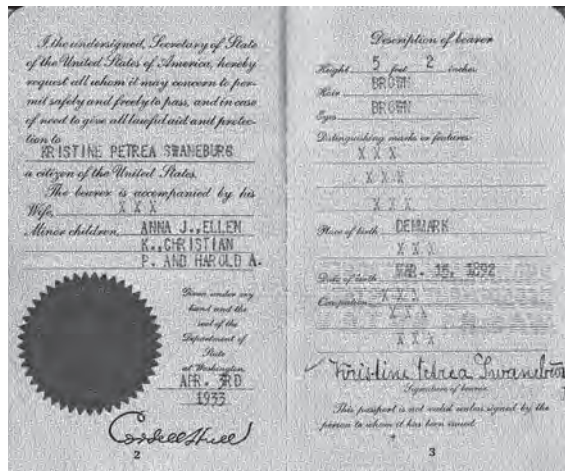
Hos Lars Svaneborg foregik høsten med en maskine, som han selv havde været med til at bygge.

»VI BLIVER ALDRIG SPROGET MÆGTIG«

Afstanden på tværs af Atlanten var stor, og der var ingen garanti for, at man så hinanden igen, hvis nogen udvandrede. Det er ikke kun Mor Karen i Skyum, men også den ellers tilfredse Andrew Anders Olsen i South Dakota, der i 1924 reflekterer over ulemperne ved at være udvandrer i Amerika: »Det værste er, at vi, som kommer fra andre Lande, bliver aldrig Sproget mægtig og kan derfor ikke gøre andet end hårdt Arbejde, man kan nok lære at tale det, det tager ei længe, men skal man lære at læse og skrive rigtig, da må man først gå på Skole. Der er ikke mange, som er født her, der gjør noget hårdt Arbejde, det må de, som kommer fra andre Lande, gjøre.«

Petrea Svaneborg fører dagbog i Colorado, og her kan vi læse, at hun heller ikke altid er lige imponeret over livet i Amerika: »Lars har lovet mig papir (tapet) på væggen i vor nye Hus. Der er noget meget fint til køkken, som jeg gerne vil have, men det siger han er for dyr, for det er knap med penge, for det meste, vi har at sælge er lidt fløde, og den koster ingenting.«

Lars og Petrea Svaneborg er et levende eksempel på både fordelene og ulemperne ved at udvandre til Amerika; hvor Lars som ung blev ramt af en voldsom udlængsel, kom Petrea aldrig over sin længsel

Petrea Svaneborgs amerikanske pas fra hjemrejsen i 1933.

efter hjemegnen. Da Lars døde i 1932, valgte Petrea da også at forlade Colorado og rejse med sine fire børn hjem til Hørdum. For som Lars skrev i sin tid: »Det er ikke værre at rejse til Amerika end at rejse til Lolland – bare lidt længere.«

Gitte Nystrup Jørgensen.

Født 1983. Engelsklærer ved Thisted Gymnasium og HF-kursus.

Litteratur

- Habersat, Olga. »I Vestergade der bor en bager – en udvandrers erindringer.« *Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred* 1992: 51-66.
- Holm, Morten Kyndby. »Tilbage til prærien. Dagbog fra USA.« *Sydthy Årbog* 2009: 93-96.
- Hvidt, Kristian. *Flugten til Amerika eller Drivkræfter i masseudvandringen fra Danmark 1868-1914*. Doktordisputats, Københavns Universitet 1971.
- Hvidt, Kristian. »Informationsspredning og emigration med særligt henblik på det atlantiske transportsystem.« *Emigrationen fra Norden indtil 1. Verdenskrig*. Rapport til det nordiske historikermøde i København 1971.
- Hvidt, Kristian. *Danes Go West – A Book about the Emigration to America*. Rebild National Park Society, Inc. 1976.
- Johansen, Egon og William Mortensen (red.). »Breve fra

- Lars i Amerika til Petrea i Danmark.« *Sydthy Årbog* 2007: 6-17.
- Johansen, Egon og William Mortensen (red.). »Dagbog fra USA.« *Sydthy Årbog* 2008: 90-97.
- Norman, Hans og Harald Runblom. »Transatlantic Connections. Nordic Migration to the New World after 1800.« Oslo 1988.
- Olsen, Anne Lisbeth og Niels Peter Stilling. *Et nyt liv – den danske udvandring til Nordamerika i billeder og breve*. Birkerød 1985.
- Olsen, Anne Lisbeth og Niels Peter Stilling. *A New Life*. Danes Worldwide Archives og Det Danske Udvandrerarkiv. Aalborg 1994.
- »Scandinavian Americans.« *Encyclopedia of American Studies*. Johns Hopkins University, online udgave.